

HEADLINES

RADIO SHOW

TACKLING FASCINATING MODERN
CONTROVERSIES FROM
A HALACHIC PERSPECTIVE

with
DOVID LICHTENSTEIN

Peer Pressure

Shiur# 494 | Dec 21st 2024

הפרד נא מעלי. (יג—ט)

אברהם איש החסד, אשר היה מקרב אליו אפילו ערביים ונותן להם לאכול ולשתות, הופך לקנאי נלהב בראותו את לוט קרובו סוטה מדרכו ונמשך אחרי סדום, והוא מרעים עליו בקולו: „הפרד נא מעלי!“ חסד ואהבת-הבריות אינם מהווים כלל וכלל סתירה ביחס לקנאות בעד יהדות ולפירוד מוחלט מן הרשע...

(אבני אזל)

היתה לו עבודה-זרה; אבל יעקב למה ביקש זאת, והלא גם שם היה לומד תורה, כפי שאמרו חכמינו: „כשהתינוק במעי אמו מלמדין אותו כל התורה כולה“ (נדה ל') ?

ברם, אמנם למד שם יעקב את כל התורה כולה, אך לא רצה ללכת עם עשו ב„חדר“ אחד ולכן, ביקש להימלט משם...

זיתרוצצו הכנים בקרבה. (כה—כב)

כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרכס לצאת, עוברת על פתחי עבודה-זרה עשו מפרכס לצאת. (רש"י)

קשה איפוא: בשלמא עשו היה מפרכס לצאת, שכן במעי אמו לא

המשנה אומרת: „הרחק משכן רע ואל תתחבר לרשע“ (אבות פ”א, מ”ז) — כי אפילו האדם המושלם ביותר, בהיותו שרוי במחיצתו של רשע, סופו ללמוד מדרכיו הרעים.
לפיכך חושש היה יעקב לשלוח בני־אדם אל עשו, פן יושפעו ממנו לרעה, ושלח מלאכים.
וזהו שאמר הכתוב: „וישלח יעקב מלאכים“ — ולא בני־אדם, משום „אל עשו אחיו“ — שהוא אדם רשע, ו„ארצה שעיר שדה אדום“ — גם המקום הוא מושחת, בשליחות כזו אין לסמוך אלא על מלאכים בלבד...
(חומת אש)

אפיקי ים חלק ב פתח דבר

בפ' וישב פסוק ב' ויוסף בן שבע עשרה וגו' והוא נער את בני בלהה וגו' ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם. והפסוק מוקשה א) מהו הפירוש והוא נער ומה ר"ל בזה, ב) מהו הלשון ויבא, הול"ל ויספר כמ"ש להלן ויספר אל אבי' ג) מהו הלשון אל אביהם הול"ל אל אבי' כמ"ש והוא נער וגו' נשי אבי'. וכמ"ש לקמן ויספר אל אביו, ומהו זה שאמר אל אביהם, אטו אביהם הוא ולא אביו. והוא פלא.

והנראה בזה, דהפסוק בא לומר עד כמה גדלה צדקתו של יוסף ע"ה, שלא בא חלילה להוציא דבה על אחי', ורק דכוונתו היתה לטובה, ובאופן שמותר עפ"י הדין, דהדין בזה אם רואה באחד שעושה דבר שלא כהוגן, והוא רוצה לגלות לאבי' או לרבו שיוכיחו אותו ע"ז, ולהחזירו למוטב, יש בזה איזה תנאים עקרים: א) שמקודם יוכיח לו בעצמו, ואם לא יועיל אז מותר לגלות לאבי' או לרבו שיוכיחוהו, וכן אם משער שתוכחתו לא תועיל, מותר לגלות. ב) שלא יגדיל העולה יותר ולא יוסיף שום דבור, שיוכל להגדיל העולה וכיו"ב, ג) שיכוין דוקא לתועלת, ולא להנות ח"ו מפגם חבירו.

ועתה יובן הפסוק, דמתחלה מקדים והוא נער, היינו לתרץ מ"ט לא הוכיח יוסף לאחי' טרם שגילה לאבי' כפי הדין, דהוא משום שלפי השערתו חשב שודאי לא תועיל תוכחתו, כיון דהם הי' מזלזלין בבני השפחות, והוא הי' משמש ומשרת אצל בני השפחות (וכ"פ במלבי"ם) א"כ בודאי הלא לא תועיל תוכחתו, ואח"כ אמר, ויבא יוסף ולא ויספר, להורות שלא הוסיף שום דבור, כמו שיוכל להיות בספור, ורק "ויבא" כמביא דבר ממקום למקום ממש, בלא הוספה וגרעון, ואח"כ אמר עוד לרמז שכוין רק לתועלת שיוכיחם אביהם, וזהו מרומז במאי דאמר "אל אביהם" ולא אביו, דאז הלא יוכל היות, שכוין להנות מפגם שלהם, שאבי' יחבבהו ביותר, וע"כ אמר, דהי' כונה רצויו רק לתועלת, כאילו אין הדבר נוגע כלל לעצמו, וכאילו אינו אבי' כלל, ומבואר בכ"ז צדקת יוסף הצדיק ע"ה.

ספר מנחת חינוך מצוה שא את ו

והנה דינים אלו משום ספיקא דיומא עבדין כאבותינו שני ימים היינו ביום טוב דאורייתא, אבל בדרבנן כגון חנוכה, בודאי בזמן שהיו מקדשין על פי הראייה והיו שלוחין יוצאין על חנוכה כמבואר בש"ס דראש השנה שם, ובמקום שלא היו מגיעין בודאי עבדין תשעה ימים, ואף שהוא ספק דרבנן, מ"מ כיון דאנו מסופקים אם יום הראשון אינו חנוכה א"כ הוי תשיעי חנוכה ואם יום התשיעי אינו חנוכה הוי יום הראשון חנוכה, ואי אמרינן ספיקא דרבנן ולקולא א"כ לא יהיה לא ביום הראשון ולא ביום התשיעי כי מאי חזית, ובאמת ביום הראשון או יום התשיעי בודאי הוא חנוכה, וא"כ הוי ליה איקבע איסורא ועבדין לחומרא לכאן ולכאן ועבדין תרי יומי, וגם מיעקרא תקנת חז"ל אצלם, וזה פשוט. ועיין משנה למלך פ"א ממגילה וחנוכה הי"א מה שכתב בשם הר"ן [מגילה ב' ע"א מדפי הרי"ף] ויש להאריך בזה.

טורי אבן מסכת ראש השנה דף יח עמוד ב

ואפי' חנוכה ופורים דד"ס נמי יחמירו לעשות ט' ימי חנוכה וב' ימי פורים מספק שמא עיברו או חיסרו. ולא שייך כאן לומר ספיקא דרבנן להקל דאמאי נקיל בההו' יומא יותר מאידך יומי ואי אזלת בתרווייהו להקל הא עקרת מצות פורים ויום אחד של חנוכה בודאי. וכיון דלא אפשר בע"כ ניזיל בתרווייהו להחמיר. וכה"ג אמר בפ"י דפסחים (דף קח ע"א) דאמרי לה תרי כסא קמאי בעי הסיבה ואמרי לה איפכא ומסיק אידי ואידי בעי הסיבה ופי' הר"ן אף על גב דה"ל ספיקא דרבנן ולקולא דאי ניזיל לקולא אמאי נקיל בהני טפי מהני ואי ניזיל בתרווייהו לקולא הא מיעקר מצות הסיב' מכסי לגמרי וה"נ דכוותא.

ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם. (לז—ב)

**הוא ראה, כי האחים אינם נוהגים כשורה, בא להזכירם לפני צדיק
הדור, לפני יעקב, כדי שיתפלל עליהם...**

(הה"ק מהרי"ד מאמשינוב ז"ל)

★

ויבא יעקב שלם עיר שכם. (לג—יח)

ראשית־יבות של „שלם” הם: שָׁם, לְשׁוֹן, מְלָבוֹשׁ. יעקב אבינו לא שינה את שמו, את לשונו ואת מלבושו, על אף היותו זמן כה רב אצל לבן וקשירת ידידותו עם עשו. אחרי ככלות הכל, הוא נשאר „שלם”.
ואכן, שלמותו של יהודי היא בזה, שהוא עומד בתוקף על כך, לבלי־
לשנות משלושת הדברים הללו...

(בני יששכר)

זירק את חניכיו. (יד—יד)

זה אליעזר שחנכו למצוות והוא לשון התחלת כניסת
האדם או כלי לאומנות שהוא עתיד לעמוד בה כמו
חנוך לנער. (רש"י)

הרי מדבריו של רש"י יוצא מפורש, כי אין חינוך ילדים קרוי חינוך,
אלא כשהם נשארים בחינוך זה, — „שהוא עתיד לעמוד בה” —
ואם מלמד אדם את בנו תורה בילדותו ואיננו דואג יחד עם זה, שגם
לכשיגדל יישאר יהודי בתורה, הרי אין זה קרוי חינוך כלל ועיקר...
(הגאון מהר"ם שפירא מלובלין ז"ל)

רמב"ם הלכות דעות פרק ו הלכה א - ב

דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחביריו ונוהג כמנהג אנשי מדינתו, לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם, ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך כדי שלא ילמוד ממעשיהם, הוא ששלמה אומר הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע, ואומר אשרי האיש וגו', וכן אם היה במדינה שמנהגותיה רעים ואין אנשיה הולכים בדרך ישרה ילך למקום שאנשיה צדיקים ונוהגים בדרך טובים, ואם היו כל המדינות שהוא יודעם ושומע שמועתן נוהגים בדרך לא טובה כמו זמנינו, או שאינו יכול ללכת למדינה שמנהגותיה טובים מפני הגייסות או מפני החולי ישב לבדו יחידי כענין שנאמר ישב בדד וידום, ואם היו רעים וחטאים שאין מניחים אותו לישב במדינה אלא אם כן נתערב עמהן ונוהג במנהגם הרע יצא למערות ולחוחים ולמדברות, ואל ינהיג עצמו בדרך חטאים כענין שנאמר מי יתנני במדבר מלון אורחים.

מצות עשה להדבק בחכמים ותלמידיהם כדי ללמוד ממעשיהם כענין שנאמר ובו תדבק, וכי אפשר לאדם להדבק בשכינה, אלא כך אמרו חכמים בפירוש מצוה זו הדבק בחכמים ותלמידיהם, לפיכך צריך אדם להשתדל שישא בתלמיד חכם וישיא בתו לתלמיד חכם ולאכול ולשתות עם תלמידי חכמים ולעשות פרקמטיא לתלמיד חכם ולהתחבר להן בכל מיני חבור שנאמר ולדבקה בו, וכן צוו חכמים ואמרו והוי מתאבק בעפר רגליהם ושותה בצמא את דבריהם.

יד פשוטה הלכות דעות

פתיחה לפרק ששי

"תקון הגוף הרי יהיה בתקינות מצבי עסקיהם זה עם זה, וענין זה יהא שלם בשני דברים, האחד, סלוק העושק מביניהם, והוא שלא יהא כל אחד מבני אדם רשאי לעשות כחפצו ועד היכן שתגיע יכלתו, אלא יכפף למה שיש בו תועלת הכלל. והשני, להקנות לכל אחד מבני אדם מדות מועילות בחברות, כדי שיהיו עניני המדינה תקינים... כפי שכבר ידוע כי האדם מדיני בטבעו." (מורה ג, כז.)

מטרת פרק זה היא להציע את המצוות שנצטוינו כדי "להקנות לכל אחד מבני אדם מדות מועילות בחברות." אחרי הקביעה שהחברה והסביבה השפעתן מכריעה על כל אחד ואחד, כמעט מובן מאליו שלכך יש לו לאדם לחפש את חברתם של צדיקים וחכמים. זהו הרקע להצעת המצוה להדבק בחכמים. (א-ב)

רמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק כב הלכה כ - כא

לפיכך ראוי לו לאדם לכוף יצרו בדבר זה ולהרגיל עצמו בקדושה יתירה ובמחשבה טהורה ובדעה נכונה כדי להנצל מהן, ויזהר מן הייחוד שהוא הגורם הגדול, גדולי החכמים היו אומרים לתלמידיהם הזהרו בי מפני בתי הזהרו בי מפני כלתי, כדי ללמד לתלמידיהם שלא יתביישו מדבר זה ויתרחקו מן הייחוד.

וכן ינהוג להתרחק מן השחוק ומן השכרות ומדברי עגבים שאלו גורמין גדולים והם מעלות של עריות, ולא ישב בלא אשה שמנהג זה גורם לטהרה יתירה, גדולה מכל זאת אמרו יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה וירחיב דעתו בחכמה שאין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב פנוי מן החכמה, ובחכמה הוא אומר אילת אהבים ויעלת חן דדיה ירווך בכל עת באהבתה תשגה תמיד.

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב סימן קג

ובדבר אם רשאי המלמד לומר לתלמידים שאם יודעין מי עשה את דבר הגנאי יודיע לו, הוא דבר מכוער לעשות כן דזה יגרום שיקילו בלשון הרע, אף שהדמיון להא דאמר הקדוש ברוך הוא ליהושע וכי דילטור אני לך בסנהדרין דף מ"ג לא דמי דהתם הרי יודע בעצמו ע"י הגורל ויקויים העונש, והכא אפשר שלא יודע שלכן אם היה זה לכוונת תוכחה לשמה משום שע"ז יענש ויטיבו דרכם היה שייך להתיר כדמצינו בערכין דף ט"ז שאמר ריב"נ הרבה פעמים לקה עקיבא על ידי שהייתי קובל עליו לפני ר"ג בריבי, עיין שם שהיתה זה תוכחה לשמה והוצרך שידע מזה ר"ג, וכן ודאי הוא גם עובדא דר"ה וחייא בר רב שאמר לשמואל שהיה בשביל שלהתוכחה הוצרך ששמואל ידע זה, אבל הא שייך זה כשמתעורר מעצמו לספר להרב כדי שיוכיחו, ולא כשהרב יגזור על תלמידיו שיספרו לו אם יודעים דבר מגונה אף כשהתלמידים הם גדולי עולם, ואצלינו לא שייך להחשיב בכלל שהוא לשמה אף בגדולים וכ"ש שלא שייך זה בקטנים.

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ד סימן ל אות א

ביאור מה שכתבתי שדבר מכוער הוא שהמלמד יאמר לתלמידיו שיגלו לו מי עשה דבר גנאי

ראשית אתרץ מה שכתבתי בח"ב דיו"ד סימן ק"ג דדבר מכוער הוא שהמלמד יאמר להתלמידים שאם יש מי שיודע מי עשה דבר הגנאי יודיע לו, וגורם שיקילו בלה"ר, שהוקשה לכתר"ה ודעימיה דהא הוא משום שהרב סובר שישפיע על התלמיד שלא יעשה עוד דבר הגנאי. וגם יתכן שאם התלמיד ידע שהרב יודע במעשיו ימנע מעשות יותר. ודימה להא שכתב הח"ח באיסורי לה"ר (כלל ד' סעיף ו') שמותר לספר לאנשים שדבריהם נשמעים לו כשיוכיחוהו. הנה כתבתי שם דהיתר לכוונת תוכחה לשמה, כעובדא דרבי יוחנן בן נורי בערכין ט"ז ע"ב, דאמר מעיד אני עלי שמים וארץ שהרבה פעמים לקה עקיבא על ידי שהייתי קובל עליו לפני רבן שמעון ברבי גמליאל, ורב הונא וחייא בר רב שם, שרב הונא סיפר בגנותו של חייא בר רב בפני שמואל, הוא שייך דווקא כשמתעורר מעצמו לספר להרב כדי שיוכיחו, אבל לא שהרב יגזור על תלמידיו שיספרו לו אם יודעים דבר מגונה על אחד. ומצד החשש דאם לא יגלה ולא ידעו לענשו אפשר לא יחושו מלעבור על דבר הגנאי, הרי

כשמצווה להם לגלות הרי הוא כמיקל להו איסור לה"ר החמור מאוד. ולעניין מניעת העבירה שעשה התלמיד הא יכול לבאר - אף בלא ידעו מי עשה שממילא לא יענש - חומר האיסור וגנאי הדבר. ואף אם בלא עונש לא יועיל בידיעת חומר האיסור, נמי לא שייך להתיר איסור לה"ר, דמאן מפיס להעדיף איסור אחד על חברו.

תשובות והנהגות כרך א סימן תתלט

שאלה: מלמד שאמר לתלמידיו לגלות לו דבר גנאי מי עשה אם מותר להם לספר לו

נראה שהמלמד צריך להקדים ולומר לתלמידיו שאיסור לשון הרע חמור מאד, אולם כשזהו לתועלת אין איסור לשון הרע, (עי' חפץ חיים סוף כלל ד' ובחוברת מרפא לשון (ה) מאמר הסבא מקלם זצ"ל בשם הגרי"ס זצ"ל שהוכיח בראיות ברורות שכל לתועלת אין בו איסור לה"ר) וכאן שזהו לטובת חינוך התלמיד, אין בזה חשש לשון הרע, אלא אדרבה כשם שיש איסור לספר רע על חברו, כך יש חיוב להודיע לרב שיכול להוכיח לפעול ולעשות ולא נקרא לשון הרע כלל.

ושמעתי שבתשובות "אגרות משה" (יורה דעה חלק ב' סימן ק"ג) כתב שדבר מכוער הוא לעשות כן וגם יגרום שיקילו באיסור לשון הרע, (ואין ספרו כעת תחת ידי) אבל לא ראיתי בזה חשש, רק מסביר לילדים מהו איסור לשון הרע, ומסביר שבנידון דידן לא שייך לשון הרע כיון שמכוין לתועלת וכמו שביארנו, וכמו שכתב בחפץ חיים הנ"ל ובבאר מים חיים שם כלל ד' ס"י ובהגה"ה שם.

חשוקי חמד מסכת סנהדרין דף יא עמוד א

וכי דילטור אני

האם מותר למלמד לבקש מהתלמידים שיספרו לו מי עשה את המעשה

שאלה. בכתה נעשה מעשה לא טוב, והמלמד לא מצליח לגלות מי עשה את המעשה, האם מותר למלמד לבקש מהתלמידים שיגלו זאת? כמו כן יש להסתפק כאשר תלמיד רואה את חברו עושה מעשה לא טוב, האם מותר לגלות זאת למלמד, או שמא יש לחוש בזה לאיסור לשון הרע?

תשובה. בשו"ת אגרות משה (יו"ד חלק ב סימן קג) כתב שמכוער הדבר שמלמד יבקש מהתלמידים שלו, שיגלו לו מי עשה את המעשה, דזה יגרום שיקילו בלשון הרע, וקצת ראיה לזה מהא דאמרינן בסנהדרין דף יא ע"א שהקב"ה לא רצה לגלות ליהושע מי מעל בחרם, ואמר לו וכי דילטור אני. אך לא דמי, דהתם הרי יודע ע"י הגורל ויקויים העונש, והכא אפשר שלא יודע, ולכן היה מקום להתיר אם מתכוון לשם תוכחה לשמה, משום שע"י שיענש ייטיב דרכו. וכן מצינו בערכין (דף טז ע"ב) שאמר רבי יוחנן בן נורי הרבה פעמים לקה עקיבא על ידי שהייתי קובל עליו לפני רבן גמליאל בריבי, עיין שם שהיתה זה תוכחה לשמה והוצרך שידע מזה ר"ג. אבל כל זה שייך רק כשמתעורר מעצמו לספר להרב כדי שיוכיחו, ולא כשהרב יגזור על תלמידיו שיספרו לו אם

יודעים דבר מגונה אף כשהתלמידים הם גדולי עולם, ואצלינו לא שייך להחשיב בכלל שהוא לשמה אף בגדולים וכ"ש שלא שייך זה בקטנים.

אולם בשו"ת שבט הלוי (חלק ט סימן לד) כתב שמותר אף לבקש מהתלמידים שיגלו, דאם מצד החינוך צריך לחקור ולגלות, אין זה נכנס בגדר לשון הרע, אלא דצריך המחנך לעשות כל טצדקי שלא לגרום בושה ברבים אלא מי שהוא יודע יספר זה בצינעא, וגם לאיים על המספר שלא יגיד רק מה שיודע באמת שלא לגרום ללשה"ר, ואז שוב אין חשש שיקילו בלשה"ר במקום אחר.

ונראה שאף שבמקום שצריך לספר, מ"מ יבקש המלמד מהתלמידים שלא יספרו לו זאת, אלא רק ירמזו לו, והוא כבר יחקור את התלמיד ויגלה מה שעשה, וזאת על פי מה שכתב החפץ החיים (הלכות לשון הרע כלל י באר מים חיים אות יא) שאפילו במקום שמותר לספר לשון הרע, אם יכול לסבב שהדבר יתגלה בלא לספר את הלשון הרע, ובלי לומר את השם, אסור לספר, והביא לזה ראייה מהגמרא הנ"ל, שאמר לו הקדוש ברוך הוא ליהושע וכי דילטור אני, והרי היה מותר לספר לשון הרע על עכן, אלא כיון שהיה יכול להתגלות על ידי גורל אסור לספר, ויתכן שבזה גם האגרות משה יודה שמותר, כיון שאינו מכשילם בלשון הרע, אדרבה אומר להם שאסור לספר, ורק מותר ברמז.

כמו כן מטו משמיה דהגר"א דיהונתן עשה סימן עם דוד שלפי יריית החצים ידע האם שאול רוצה להורגו. ובאמת כשנפגשו ירה יהונתן את החצים לפי הסימן, וקשה שהרי לאחר מכן נפגשו יהונתן ודוד, ולמה היה צריך לעשות הסימן, והיה יכול לומר לו זאת בעצמו, אלא חזינן שגם במקום שמותר לספר משום פיקוח נפש, מ"מ במדת האפשר עדיף לעשות זאת ברמז.

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן צט

באור איסור שיש בהזמנת אנשים שיבואו להתפלל בביהכ"נ בשבת כשיודעין שיבואו במאשינעס מ' לעומר תשי"ג.

נשאלתי מהרב ר' נפתלי קארל באך מדעטראיט אם יש איסור לפני עור להזמין אנשים שיבואו להתפלל בשבת לביהכ"נ כשיודע שיחללו השבת בנסיעה במאשינעס. והשבתי דלהזמין את הרחוקים באופן שאי אפשר שיבואו בלא חלול שבת ודאי אסור, והוא עוד גרוע מאיסור לפנ"ע שהרי הוא עוד באיסור מסית. ואף שאיסור מסית לחיוב סקילה הוא רק מסית לעבוד עכו"ם, מ"מ לענין האיסור ועונש כלפי שמיא בכל החומר שאין טוענין למסית יש בכל האיסורים כמפורש בסנהדרין דף כ"ט שיליף ר"ש בר נחמן א"ר יונתן מנין שאין טוענין למסית מנחש הקדמוני אף שלא היה חטא ע"ז אלא האיסור אכילה מעץ הדעת. חזינן שאיסור מסית יש לכל עבירה, אך שאין עונשין בדיני אדם רק על מסית לע"ז, אבל בדיני שמים יענש, ולא ילמדו עליו סנגוריא.

ואיסור לפנ"ע = לפני עור = יש אף באינם רחוקים כ"כ כשיודע שיתעצלו לילך ברגלים ויסעו במאשינעס אבל איסור מסית ליכא באינם רחוקים. ואם אינה בלשון הזמנה אלא סתם הודעה שעושים מנין ונותנים פרסים

להבאים להתפלל שהכוונה בעצם הוא רק לקרובים אבל ידוע שיבואו גם רחוקים במאשינעס מסתבר שאין בזה דין מסית ובדין לפנ"ע יש להסתפק. וצריכים לפרש שלא יתנו פרסים אלא לאלו שיבואו ברגליהם בהיתר.

ובדבר שרוצה להסתלק מלהיות מעמבער /חבר/ בבית הכנסת שהרבה מהמתפללים שם אין מתנהגים כשורה, דעתי נוטה שאין להסתלק כדי שיהיה מי שימחה בידם, ואין להתיימשך לומר שודאי לא ישמעו, כי מעט מן האור דוחה הרבה מן החשך, ולכן אולי תועיל המחאה להרבה איסורים. אך הוא כ"ז שמתנהגים בביהכ"נ כשורה, אבל אם ישנו ח"ו מסדר ביהכ"נ כגון שיסלקו המחיצה שבין אנשים לנשים או שישנו אף במקצת סדר התפלה וקה"ת מחוייבין כל יראי ה' להסתלק מלהיות מעמבערס שם. משה פיינשטיין.